

Лекція №5. Управління майновим потенціалом підприємства

1. Сутність, основні об'єкти та механізм управління майновим потенціалом підприємства
2. Система показників для управління майновим потенціалом підприємства
3. Відтворення майнового потенціалу суб'єкта господарювання

1. Сутність та основні об'єкти майнового потенціалу підприємства

Динамічні трансформаційні процеси в Україні вимагають застосування досконалого механізму управління фінансовими ресурсами, авансованими в об'єкти майнового потенціалу господарюючих систем економіки. Управління майновим потенціалом є однією з головних проблем функціонування будь-якого суб'єкта господарювання. Формування й ефективне використання об'єктів майнового потенціалу стає найважливішим засобом забезпечення конкуренто-спроможності підприємства, прибуткової діяльності та досягнення в цілому стійкого розвитку в майбутньому. Крім цього, достовірна оцінка обсягів об'єктів майнового потенціалу підприємства дає можливість обґрунтувати реальну ринкову вартість суб'єкта господарювання, визначити ціну підприємства на ринку та його участь у формуванні національного багатства.

Активи з'являються при створенні підприємства і зникають при його ліквідації. Тобто активи супроводжують весь життєвий цикл підприємства – від стадії зародження до стадії занепаду. Повний життєвий цикл підприємства неможливий без майнових об'єктів. Саме майно підприємства є головним елементом, на основі якого формуються його об'єкти діяльності підприємства. “Теорію життєвих циклів організації” доктора І. Адізеса можна використати для обґрунтування формування та використання майна підприємства на стадіях його життєвого циклу (рис. 1).

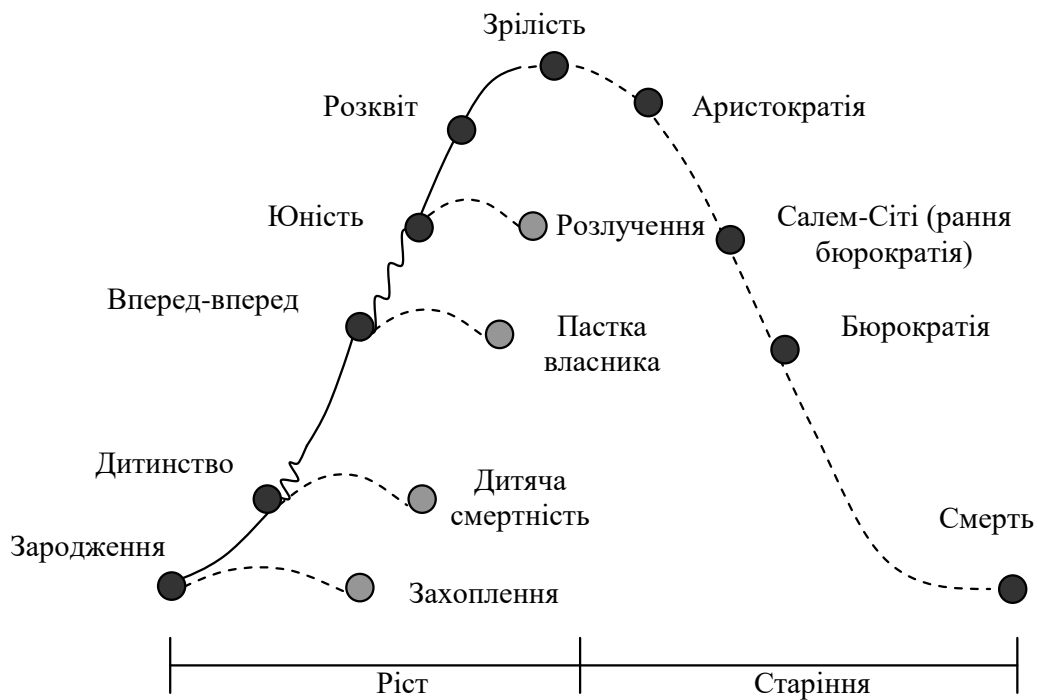

Рис. 1. Формування об'єктів майнового потенціалу відповідно до життєвих циклів підприємства (за теорією І. Адізеца)

Вважаємо, що саме майнові елементи національного багатства, які розміщені на підприємстві, формують майновий потенціал його підприємства. Елементи національного багатства утворюють майновий потенціал, який розміщений у вироблених (основний капітал, запаси матеріальних оборотних засобів і цінностей, програмне забезпечення ПК) та невироблених нематеріальних (патенти, ліцензії тощо) нефінансових активах.

На наш погляд, вважаємо, що національне багатство, яке розміщується на підприємстві, представляє собою сукупність окремих ресурсів (рис. 2).

Рис. 2. Піраміда формування національного багатства на підприємстві

Маючи на увазі результати проведеного аналізу, вважаємо, що *майновий потенціал підприємства* необхідно трактувати як сукупність можливостей майнових об'єктів, які контролюються підприємством в

результаті минулих подій і які функціонують у матеріальній, нематеріальній, фінансовій формах та, системно використовуючи їх в господарській діяльності, підприємство у майбутньому очікує отримати економічні вигоди, включаючи синергетичний ефект, у формі чистого доходу, доданої вартості, чистого прибутку та власного капіталу.

Майновий потенціал виступає важливим фактором сталого розвитку підприємства в довгостроковому періоді та складовою забезпечення його економічної безпеки. Визначення сутності даного поняття має запобігти у подальшому неоднозначності його тлумачення у теоретичних та практичних дослідженнях.

Майновий потенціал суб'єкта господарювання представляє собою окремі майнові об'єкти, кожний з яких має свої, властиві тільки йому ознаки. Під майновим об'єктом слід розуміти явище, на яке спрямовується дія права власності юридичних та фізичних осіб на майно; або ж явище, предмет, на які спрямована діяльність господарюючого суб'єкта щодо їх формування та використання. Тільки в поєднанні між собою майнові об'єкти утворюють одиницю, яка за своїми властивостями є більш досконалою та ефективною. Таким чином проявляється системний підхід до формування майнового потенціалу підприємства, визначення його сутності як комплексу взаємопов'язаних підсистем, що об'єднані спільною метою розкриття власних інтегрованих властивостей, внутрішніх та зовнішніх зв'язків.

Виходячи з сутності майна та майнового потенціалу, можна зробити висновок, що, з однієї сторони, на основі майнових об'єктів формуються всі інші ресурси та види потенціалів, а з іншої – навпаки, трудовий, управлінський, виробничий, інвестиційний та інші потенціали створюють передумови для функціонування майнового потенціалу. Тільки за умови залучення інноваційних технологій, висококваліфікованого персоналу, ефективного менеджменту, достатнього обсягу нематеріальних активів у формі ліцензій, патентів тощо утворюється майновий потенціал (рис. 3).

Рис. 3. Взаємодія елементів економічного потенціалу підприємства

Все вищенаведене відображає синергетичну властивість майнового потенціалу підприємства, доцільність якої виявляється в кінцевих результатних показниках. Тобто синергетичний підхід при формуванні майнового потенціалу відображає, наскільки і за рахунок чого об'єднані підсистеми економічного потенціалу функціонують більш ефективно, ніж статична сума цих потенціалів на основі взаємодії та взаємодоповнюваності.

Елементи економічного потенціалу впливають на майновий потенціал таким чином:

- *трудо́вий потенціал* характеризує можливості персоналу і робітників підприємства використовувати майнові об'єкти для реалізації управлінських та виробничих рішень. Кадрова складова використання майнового потенціалу забезпечується фаховою підготовкою персоналу підприємства на рівні, що відповідає сучасному розвитку науки і техніки;

- *виробничий потенціал* відображає рівень реалізації майнового потенціалу та можливості повного завантаження виробничих потужностей суб'єкта господарювання;

- *інноваційний потенціал* визначає необхідний рівень додатково залучених на підприємство інновацій для оновлення матеріально-технічних засобів і досягнення оптимального відтворення майнових об'єктів;

- *інвестиційний потенціал* відображає обсяги інвестицій, яких потребує суб'єкт господарювання для реалізації інноваційно-інвестиційної моделі розвитку потенціалу;

- *інтелектуальний потенціал* визначає можливості генерації і сприйняття ідей та їх реалізації в межах від управлінської ланки до робітників підприємства, тобто передбачає наявність спеціалістів не лише з високою фаховою підготовкою, а й здатних продукувати нові знання і втілювати їх в господарський процес;

- *маркетинговий потенціал* характеризує вплив майнових об'єктів на кінцеві результати господарювання через здійснення більш ефективної збутової політики та оптимізації фінансових результатів підприємства;

- *фінансовий потенціал* відображає відповідність фінансового стану, інвестиційної привабливості, кредитоспроможності і системи ефективного управління фінансами підприємства стійкому розвитку майнового потенціалу на всіх стадіях господарювання;

- *управлінський потенціал* визначає можливості адмінперсоналу здійснювати ефективне господарювання і приймати ефективні управлінські рішення стосовно формування та розвитку майнового потенціалу і підприємства в цілому.

У цьому зв'язку слід відзначити, що майновий потенціал є складовим елементом системи економічного потенціалу, напрям якого формується потенціалом ресурсів, а також господарським і вартісним потенціалами (рис. 4).

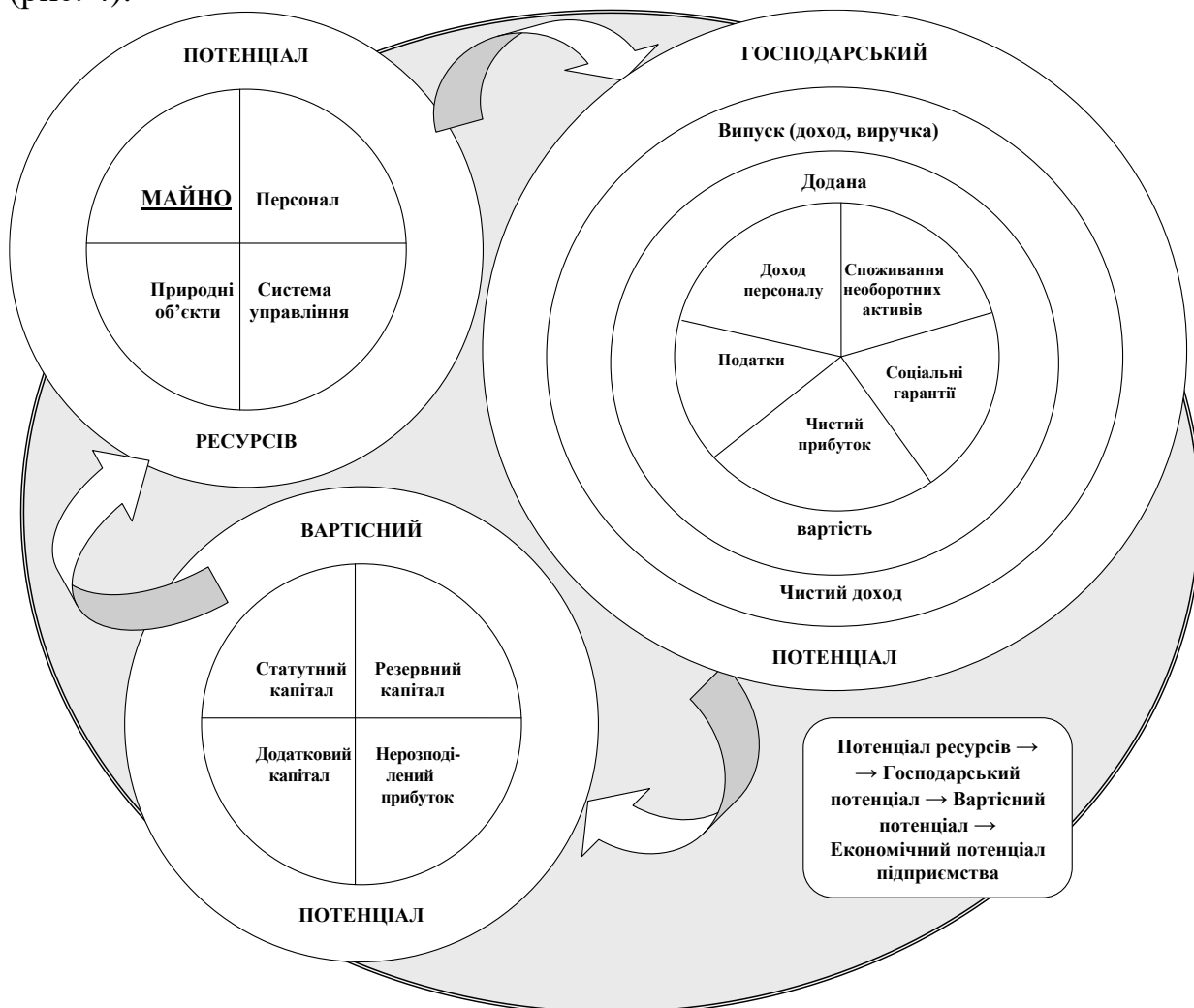

Рис. 4. Місце майнового потенціалу в економічному потенціалі підприємства

Потенціал ресурсів як сукупність елементів майнового потенціалу характеризують сукупність елементів, які нагромаджені підприємством для здійснення господарської діяльності і які зумовлюють можливість функціонування та розвитку господарюючої системи.

Потенціал майна проявляється через діяльність підприємства і величину господарського потенціалу. У свою чергу, вартісний потенціал підприємства як сукупність власних джерел формування майнових об'єктів прив'язаний до часових параметрів господарювання.

Майновий потенціал своєю сукупністю елементів безпосередньо впливає на господарський і вартісний потенціали: зі зростанням майнового потенціалу відбувається збільшення об'єктів господарювання і вартість підприємства.

Майновий потенціал підприємства характеризується й властивостями, які є типовими для будь-якої системи: цілісність, поліструктурність, складність, нестационарність, унікальність, адаптивність, синергічність, мультиплікативність, граничність, протиентропійність.

Характеристика майнового потенціалу та особливості його поведінки залежать не тільки від властивостей складових елементів, але і від способу їх взаємозв'язку, тобто від структури потенціалу. За ознакою об'єктів майновий потенціал підприємства визначається елементами необоротних та оборотних активів (рис. 5).

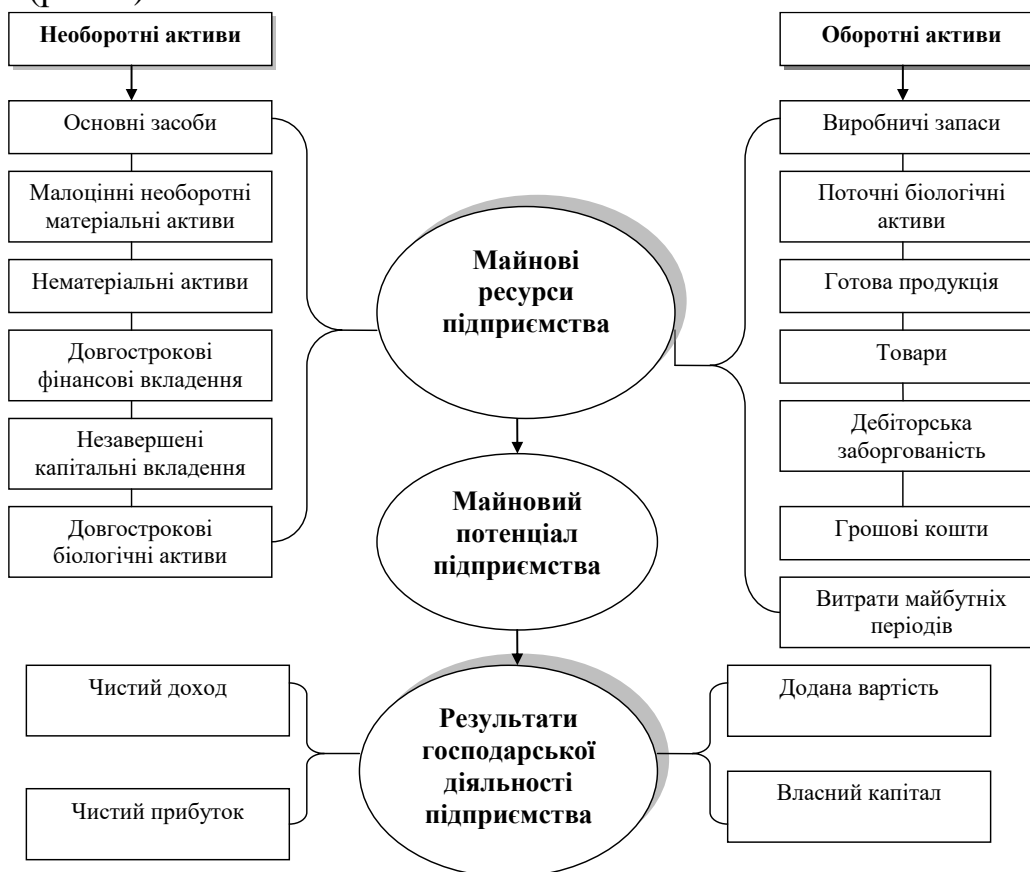

Рис. 5. Структура майнового потенціалу підприємства

Необоротні активи, які окремими об'єктами формують майновий потенціал, постійно змінюються, безпосередньо впливаючи на виробничу потужність підприємства. Головною складовою необоротних активів підприємства є основні засоби.

Основні засоби є активами, які функціонують у довгостроковому періоді, безпосередньо створюючи базисні передумови для формування та

розвитку майнового потенціалу. Оборотні ж активи тільки доповнюють основні засоби у момент створення майнового потенціалу.

Іншим важливим елементом майнового потенціалу підприємства є оборотні активи. Без них господарсько-підприємницька діяльність підприємства неможлива. Оборотні активи мають бути сформовані в оптимальних обсягах. Величина їх повинна бути мінімальною, але при цьому достатньою для того, щоб забезпечувати безперебійну виробничу діяльність, використання потенціалу основних засобів, реалізацію продукції та здійснення розрахунків у визначений строк. Перевищення оборотних активів призводить до надлишкових виробничих запасів, тобто до неефективного використання потенціалу. Зниження оборотних активів сприяють виникненню перебоїв у виробництві і реалізації продукції та зумовлюють несвоєчасне виконання підприємством своїх зобов'язань.

Оборотні активи безперервно і послідовно змінюються. Грошова форма майнового потенціалу підприємства перетворюється в матеріальну – виробничі запаси. Останні в процесі виробництва матеріалізуються у готову продукцію /товар/. Після її реалізації суб'єкт господарювання через систему розрахунків отримує виручку і відшкодовує (повністю або частково) витрачені виробничі запаси та інші спожиті ресурси. Таким чином формується фінансовий результат.

Майнові об'єкти оборотних активів підприємства в кожний момент господарської діяльності одночасно перебувають на усіх стадіях кругообігу, систематично формуючи майновий потенціал суб'єкта господарювання. В той час, коли одна частина оборотних активів надходить у виробництво у вигляді виробничих запасів, інша частина цих активів формується як результат виробництва у вигляді готової продукції (виконаних робіт, наданих послуг), а третя частина реалізується покупцям і перетворюється через розрахунки в грошові кошти. Одночасне перебування оборотних активів на всіх стадіях забезпечує безперервний процес господарської діяльності і безперебійну роботу підприємства.

Окремі об'єкти майнового потенціалу формують внутрішній майновий потенціал підприємств, а інші використовуються в процесі господарювання їхніх контрагентів. Тобто деякою мірою і при формуванні майнового потенціалу підприємствами присутній ефект глобалізації. Суб'єкти господарювання взаємопов'язані в частині утворення майнових об'єктів – вони обмінюються між собою елементами майнового потенціалу. Негативною стороною впливу глобалізації на майновий потенціал є те, що у більшості випадків підприємства не можуть контролювати обсяги потенціалу, які вилучені з їх господарської діяльності. Якщо з дебіторською заборгованістю процес більш-менш зрозумілий (детальніше він буде розглянутий при обґрунтуванні оцінки майнового потенціалу), то майновий потенціал у фінансових інвестиціях перебуває поза контролем суб'єкта господарювання.

Елементи необоротних активів можуть безпосередньо використовуватись в господарській діяльності підприємства або

передаватись іншим суб'єктам господарювання у вигляді фінансових інвестицій. Оборотні ж активи забезпечують безперебійне виконання технологічного процесу господарювання, платоспроможність і формування доданої вартості; а також перетворення сформованих необоротними активами об'єктів в результаті господарської діяльності.

Динамічний розвиток об'єктів майнового потенціалу підприємства в цілому та окремих його складових обумовлений впливом інновацій, нестабільністю зовнішніх чинників господарювання, кон'юктурними умовами господарювання. Ці зміни призводять до систематичних структурних зрушень всередині майнового потенціалу, а також спричиняють якісні та кількісні зміни економічних показників, які його характеризують.

Від рівнів забезпеченості підприємства активами та використання їхніх потенціалів залежать усі кінцеві результати суб'єкта діяльності: обсяг випуску продукції, її собівартість, прибуток, рентабельність і фінансовий стан господарюючої системи.

Практика свідчить, що *основними факторами*, які впливають на структуру майнового потенціалу, є: виробничі та матеріально-технічні особливості галузі; форми суспільної організації виробництва; форми відтворення основних засобів; технічний рівень виробництва; рівень організації процесу господарювання; розміщення підприємства; види продукції, які випускаються підприємством (матеріаломісткі, трудомісткі, унікальні); характер виробництва (неперервне, дискретне, сезонне); тривалість технологічного циклу (від кількох годин до кількох років); територіальне розміщення виробництва (віддаленість від постачальників матеріальних ресурсів збільшує питому вагу виробничих запасів у структурі оборотних активів, неосвоєність території впливає на витрати майбутніх періодів).

В основу ефективного формування об'єктів майнового потенціалу покладені функції управління: планування, організація, мотивація та контроль. Це відносно відокремлені напрями управлінської діяльності, які дозволяють здійснювати цілеспрямований вплив на об'єкти майнового потенціалу для досягнення конкретних цілей.

Планування передбачає заходи щодо визначення обсягів майнового потенціалу, з використанням яких підприємство буде спроможне покращити результати господарювання. Організація включає процес безпосереднього формування та використання об'єктів майнового потенціалу підприємства.

Мотивація як функція управління відображає використання сукупності психологічних та матеріальних стимулів, метою якої є підвищення зацікавленості персоналу в ефективному використанні об'єктів майнового потенціалу та дотриманні засобів ресурсозбереження на підприємстві. Контроль має виконуватись апаратом управління підприємства і передбачати застосування комплексу заходів контролю за кількісним і якісним станом об'єктів майнового потенціалу підприємства. Крім цього, контролюючі заходи мають виявити характер використання об'єктів майна, можливості покращення даного процесу і нарощення обсягів майнового потенціалу.

В цілому процес управління майновим потенціалом підприємства є сукупністю спланованих дій, які спрямовані на активізацію комплексного ефективного розвитку підприємства, задоволення потреб власників та персоналу, а також на збереження та раціональне використання майнових об'єктів. Тільки вірний вибір методів управління потенціалом дозволяє сконцентрувати зусилля та об'єкти господарюючої системи на ефективному використанні майнового потенціалу і забезпечити ефективний розвиток суб'єкта господарювання в ринкових умовах.

Сформований майновий потенціал підприємства в сталому стані є лише сукупністю об'єктів. Його корисність проявляється через результати господарювання за умови ефективного використання.

Ефективний механізм використання об'єктів майнового потенціалу на підприємстві повинен впливати на:

- навчання та підвищення кваліфікації персоналу та робітників підприємства. Персонал і робітники мають удосконалювати власні знання з метою більш продуктивного використання об'єктів майнового потенціалу для реалізації управлінських та виробничих цілей;

- впровадження підприємством в господарську діяльність новітніх технологій та новацій. Економічний розвиток та використання майнового потенціалу завжди нашоухується на необхідність впровадження інновацій. І цілком очевидно, що у найближчій і довгостроковій перспективах максимізація саме інноваційного фактору стане вирішальною умовою сталого розвитку майнового потенціалу підприємств. Цим шляхом йдуть розвинуті країни. Нині на більшості українських підприємств утвердилось усвідомлення необхідності інноваційних, принципово нових методів управління майном, персоналом та організацією виробництва. Інновації необхідні в організаційній, виробничій, фінансовій, трудовій сферах, оскільки саме в комплексі вони приносять найефективніший результат в реалізації підприємством своїх функцій.

Новітні технології можуть бути впроваджені на підприємствах через модернізацію, тобто через удосконалення і зміну об'єктів майнового потенціалу відповідно до вимог сучасності. Модернізація майнового потенціалу підприємств в технологічному відношенні означає його підняття до сучасних стандартів, які задаються країнами-лідерами. Як інструмент формування майнового потенціалу, модернізація може здійснюватись у напрямках: оновлення майнових ресурсів, розробки нових видів продукції (продуктові інновації), поліпшення системи маркетингу і збуту та удосконалення технологій роботи з персоналом. На думку автора, найбільша "вага" в модернізаційній діяльності належить технічному оновленню майнового потенціалу підприємств;

- використання нових інструментів маркетингу. Ефективне використання об'єктів майнового потенціалу дає можливість повною мірою завантажити виробничі потужності підприємства, що потребує нових ринків збуту та вимагає побудови нових каналів розподілу продукції;

- своєчасне забезпечення підприємства джерелами відтворення

об'єктів майнового потенціалу. Ефективно використовуючи об'єкти майнового потенціалу, підприємство вибудовує взаємодоповнюючий ланцюг: *ефективне використання об'єктів – пошук власних джерел відтворення (залучення зовнішніх джерел) – своєчасне оновлення об'єктів – ефективне використання об'єктів*;

- дотримання енергозбереження на підприємстві. На сьогодні, в умовах економічної кризи, питання енергозбереження на підприємствах є особливо актуальним. Щоб досягти вагомих показників діяльності на підприємствах має бути розроблена сукупність організаційно-технічних заходів з економії та ефективного використання енергоресурсів, що і є наслідком ефективного використання майнового потенціалу. Основними з цих заходів є створення системи обліку й контролю за споживанням енергоресурсів; регулярний моніторинг ефективності використання енергоресурсів; розроблення рекомендацій із зниження енергоспоживання;

- розробку оптимальних структур управління підприємством. Ефективність використання об'єктів майнового потенціалу залежить від оптимальної структури управління підприємством, яка передбачає узгодженість побудови як самих структурних підрозділів підприємства, так і ефективний розподіл повноважень персоналу щодо управління елементами майнового потенціалу.

Майновий потенціал деякою мірою відображає здатність підприємства раціонально та ефективно використовувати матеріально-технічні об'єкти в процесі господарювання для свого формування та накопичення. При цьому необхідною умовою є систематичне забезпечення процесу господарювання засобами та предметами праці, що разом утворюють майнові об'єкти.

Підвищення ефективності використання майнового потенціалу сприяє зростанню виробництва інвестиційних ресурсів і товарів народного споживання при однакових витратах суспільної праці. А якісні його характеристики визначають ступінь задоволення матеріальних і духовних потреб суспільства й саму якість соціально-економічного зростання.

Погіршення використання потенціалу підприємства підвищує одноразові вкладення і поточні витрати на кожну грошову одиницю приросту національного доходу, оскільки для забезпечення стабільних темпів зростання економіки необхідно відволікати частину національного доходу на нарощування майнового потенціалу для компенсації його віддачі, що знижується. Таким чином, зниження рівня використання потенціалу підприємства однозначно зменшує потенціал економічного розвитку [155].

Отже, процес ефективного формування та використання об'єктів майнового потенціалу полягає у виявленні резервів та пріоритетних напрямів підвищення рівня використання існуючих майнових потужностей господарюючої системи; визначенні необхідних і існуючих об'єктів та резервів; формуванні механізму забезпечення ефективного використання об'єктів з метою підвищення конкурентоспроможності господарюючої системи в цілому.

2. Система показників для управління майновим потенціалом

підприємства

Управління майновим потенціалом підприємств неможливо здійснювати, не маючи достатнього обсягу інформації про його стан, тенденції розвитку, напрями використання тощо. Інформація також є основою для прийняття оперативних та ефективних управлінських рішень при побудові організаційно-економічного механізму управління майновим потенціалом.

На кожній стадії управління використовується конкретна вхідна інформація, що трансформується у вихідну інформацію, яка згодом на інших стадіях управління буде використана як вхідна. Інформаційне забезпечення управління майновим потенціалом передбачає розрахунки та обґрунтування економічних показників. Показники мають відображати стан та ефективність процесів та явищ, які супроводжують процес управління майновими ресурсами підприємства. Зміст управління може бути розкритий окремими одиничними показниками, їх системами або на основі інтегральної моделі оцінки. Визначені способи отримання інформації є неоднозначними. Так, окремі показники оцінки майнового потенціалу дають можливість вивчити його односторонньо, залежно від того, який показник розраховується і як він інтерпретується. Інформація, отримана на базі системи показників та інтегральної оцінки потенціалу майна, повною мірою забезпечує керівництво підприємства необхідною інформацією для прийняття управлінських рішень щодо підвищення рівня його використання та розвитку.

Інформація про майновий потенціал підприємства міститься в:

✓ *планових показниках*, які відображають величину майнового потенціалу, який планується включити в господарський обіг та отримати від його використання позитивний фінансовий результат;

✓ *нормативних показниках*, які характеризують оптимальний обсяг об'єктів майнового потенціалу, необхідний для безперебійного та прибуткового господарювання підприємства;

✓ *фактичних показниках*, які відображають обсяг та стан об'єктів майнового потенціалу, який використовується суб'єктом господарювання на дату здійснення аналізу;

✓ *прогнозних показниках*, які характеризують обсяг об'єктів майнового потенціалу, на основі наукового передбачення можливих кількісних і якісних змін розвитку потенціалу, та окремих його складових в майбутньому, а також альтернативних способів і строків досягнення очікуваного стану.

Інформаційну базу для здійснення розрахунків показників, необхідних для управління майновим потенціалом, складають фінансова, статистична та податкова звітність, планова і оприлюднена інформація.

Виходячи з результатів проведеного аналізу обґрунтовано, що система показників для оцінки майновим потенціалом підприємства має включати формування показників за наступними групами: обсяги, формування, стан та ефективність використання об'єктів майнового потенціалу та рівень його привабливості (рис. 1).

Рис. 1. Система показників для управління майновим потенціалом підприємства

Показники групи 1 характеризують вартісні обсяги майна підприємства, які пропонуємо оцінювати на основі розрахунку середньорічної вартості активів та основних засобів. На основі даних показників ми маємо можливість визначити середньорічні обсяги формування потенціалу майна протягом визначених періодів, співставити та обґрунтувати абсолютне їх зростання або зниження, структурувати об'єкти майнового потенціалу.

Показники групи 2 відображають рівень формування майнового потенціалу та визначають стан вибуття, оновлення основних засобів, переоцінку та інноваційність майна.

При обґрунтуванні стану формування майнового потенціалу достатньо важливими характеристиками є рівень оновлення та вибуття основних засобів підприємства. Розрахунок коефіцієнту оновлення полягає у співвідношенні між вартістю засобів, які введені в господарську діяльність, та вартості всіх наявних основних засобів.

В нашому розумінні, коефіцієнт оновлення основних засобів характеризує частку основних засобів, що надійшли на підприємство за

відповідний період із загальною їхньою первісною вартістю на дату оцінки. Нормативний рівень показника повинен бути більший, ніж середня норма амортизації основних засобів на підприємстві. При дотриманні такої залежності стан майнового потенціалу підприємства буде покращуватись, а майно – ефективно відтворюватись. Аналогічною є ситуація й з показником вибуття основних засобів. Єдності в наукових підходах до алгоритму його розрахунку немає. На нашу думку, коефіцієнт вибуття основних засобів характеризує відношення вартості об'єктів, що вибули у відповідному періоді, до їх первісної вартості на початок цього періоду. Показник свідчить про інтенсивність вибуття основних засобів, тобто показує рівень вибуття тих об'єктів, які або морально застаріли, або зношені й непридатні для подальшого використання.

З метою обґрунтування достовірного обсягу майнового потенціалу підприємства мають користуватися коефіцієнтом переоцінки об'єкту майна, який можна розрахувати шляхом діленням справедливої вартості об'єкта, що переоцінюється, на його залишкову вартість. Відзначимо, що вітчизняні підприємства не приділяють достатньої уваги переоцінці об'єктів майнового потенціалу, таким чином “тінізуючи” його справжній обсяг.

Для визначення рівня забезпеченості працівників майновими ресурсами вважаємо за необхідне використовувати показник фондоозброєності, який розраховується за відношенням середньорічної вартості основних засобів (за первісною вартістю) до середньооблікової чисельності персоналу.

На нашу думку, якісний рівень формування майнового потенціалу відображається коефіцієнтом інноваційності об'єктів потенціалу, який у свою чергу визначає обсяги об'єктів інновацій, що залучаються суб'єктом господарювання в процесі управління його власним майновим потенціалом, та характеризує вид їх відтворення. Даний показник розраховується як співвідношення вартісного обсягу інновацій до вартості майна на кінець періоду.

Оцінка процесу формування майнового потенціалу підприємства обов'язково має здійснюватись на основі дослідження структури джерел формування майна, що дасть можливість визначити співвідношення між власними і залученими ресурсами та виявити резерви формування об'єктів потенціалу майна.

Показники групи 3 визначають стан зносу, придатності та використання майнового потенціалу підприємства. Серед економістів ведеться дискусія про порядок розрахунку коефіцієнтів зносу та придатності основних засобів.

Вважаємо, що коефіцієнт зносу основних засобів (показник, який обернений до коефіцієнту придатності) потрібно розраховувати як відношення суми зносу до первісної вартості основних засобів. Оскільки при використанні майнового потенціалу повною вірою експлуатується первісна вартість об'єкта, а не залишкова, яка розраховується за мінусом зносу. Даний показник виражає ту частину вартості основних засобів, яка перенесена на

об'єкти господарської діяльності.

Щодо коефіцієнту придатності, то підхід до бази його розрахунку є подібним до бази розрахунку показника зносу. У даному випадку постає питання, яку вартість потрібно враховувати – первісну чи залишкову. На думку автора, коефіцієнт придатності основних засобів характеризується відношенням балансової і первісної їх вартості, відображає частку, яка ще не зносилась і, отже, не перенесена на об'єкти господарської діяльності. Найбільша величина придатності основних засобів забезпечує зростання ймовірності стійкого майнового та в цілому фінансового стану господарюючого суб'єкта.

Рівень використання майна відображає обсяг майнових ресурсів, які безпосередньо використовуються підприємством у господарюванні, і розраховується шляхом ділення вартості об'єктів, що використовуються в господарській діяльності, на вартість всіх наявних об'єктів. У свою чергу, абсолютна різниця між вартістю наявних та використовуваних об'єктів майнового потенціалу, помножена на фондovіддачу, характеризує потенційні резерви підприємства нарощувати господарський потенціал.

На стан майнового потенціалу безпосередньо впливають сумнівні борги підприємства, які відображають частину об'єктів майнового потенціалу і які можуть бути безповоротно втрачені при діючій системі управління господарюванням.

Показники групи 4 відображають ефективність використання майна за фондovіддачею, фондovісткістю, амортизаційним навантаженням на господарську діяльність, продуктивністю використання основних засобів.

Про рівень інтенсивності використання (завантаження) майнового потенціалу та обсяг господарської діяльності, що забезпечується кожною гривнею, розміщеною в об'єктах основних засобів, свідчить показник фондovіддачі. Ми впевнені, що фондovіддача показує, які обсяги господарської діяльності (виробничі, товарні) здійснює підприємство протягом року в розрахунку на кожен гривню розміщених в основних засобах фінансових ресурсів за їхньою середньорічною первісною вартістю. Збільшення цього відношення слід вважати як підвищення ефективності управління майновим потенціалом підприємства.

Фондовісткість є оберненим показником до фондovіддачі, який показує, яку суму фінансових ресурсів розмістило підприємство в основних засобах, щоб забезпечити виробничі, товарні обсяги господарської діяльності на суму в 1 гривню. Зменшення цього показника при одночасному збільшенні розміщення фінансових ресурсів в основних засобах і обсягів господарювання слід вважати передумовою для нарощення майнового потенціалу.

Автор на основі результатів проведених досліджень та вивчення наукових публікацій по проблемі вважає, що оцінка ефективності використання майнового потенціалу може бути доповнена показниками амортизаційного навантаження на господарську діяльність та продуктивності використання основних засобів. Амортизаційне навантаження показує рівень

перенесеної вартості основних засобів (амортизації) на 1 гривню обсягів господарської діяльності. Поліпшення майнового стану відбувається, якщо величина цього показника зменшується. Продуктивність використання основних засобів характеризує обсяги господарської діяльності на 1 гривню перенесеної їх вартості (амортизації) на витрати, пов'язані із створенням об'єктів господарювання. Збільшення цього показника в динаміці свідчить про можливість поліпшення фінансового стану підприємства.

Показники групи 5 відображають рівень інвестиційної привабливості підприємства для інвесторів та кредиторів, що дасть можливість задовольнити їхню потребу в інформації, а суб'єкта господарювання – у фінансових ресурсах. Основними показниками даної групи є рентабельність та ринкова вартість майна (або власного капіталу).

Прибутковість (рентабельність) авансованого капіталу на формування майна визначається як відношення чистого прибутку до середньорічної вартості майна (основні засоби та нематеріальні активи враховуються за первісною вартістю). Збільшення цього показника свідчить про поліпшення ефективності використання фінансових ресурсів, розміщених в майні. Показник показує величину чистого прибутку, яку створює власнику кожна гривня фінансових ресурсів, розміщена в майновому потенціалі.

На думку автора, економічна привабливість майнового потенціалу простежується й через створений власний імідж, іншими словами гудвіл, тобто різницю між ринковою та фактичною вартістю майнового потенціалу. Ця різниця відображає обсяг інтелектуального капіталу, який був затрачений при формуванні та розвитку потенціалу майна підприємства. Чим більша ця різниця, тим інвестиційно привабливішим є потенціал підприємства в цілому та майновий зокрема. Але необхідно відзначити, що на сьогодні проблематичним є визначення ринкової вартості потенціалу підприємства в умовах відсутності розвинутого фондового ринку та недостатньо врегульованого механізму оцінювання підприємств на ринкових засадах.

Крім запропонованої системи показників, приймати рішення по управлінню майновим потенціалом можна й на основі аналізу, здійсненого із застосуванням інтегрального показника оцінки потенціалу майна. Однак такої методики розрахунку в Україні на сьогодні не існує. На основі вітчизняного і зарубіжного досвіду побудови інтегральних показників ми обґрунтували сутнісну характеристику такого показника для здійснення аналізу управління майновим потенціалом підприємства.

На думку автора, оптимальним методом для побудови інтегрального показника оцінки майнового потенціалу є середня арифметична стандартизація даних, оскільки ця методика використовується як в економічній літературі, так і в нормативно-правових актах. На практиці застосовують різні способи стандартизації. Усі вони ґрунтуються на порівнянні або емпіричних значень показника x_{ij} , або відхилень $(x_{ij} - x_{\min})$, або $(x_{\max} - x_{ij})$ з певною величиною a [207, с. 327].

За даною методикою побудувати інтегральний показник можна по кожній групі визначеної системи показників для управління майновим

потенціалом підприємства (рис. 1) та в цілому, коли результати по всіх групах зводяться в загальний інтегральний показник.

На основі побудованого інтегрального показника можна визначити рейтинг підприємства у вигляді узагальнюючої оцінки рівня управління майновим потенціалом в сукупності суб'єктів господарювання. В основі рейтингу є певна класифікація, яка дає можливість ранжувати підприємства за певними ознаками у визначеній послідовності. Рейтинг постає важливим інструментом для обґрунтування обсягу і стану власного майнового потенціалу та порівняння його з потенціалом інших підприємств.

Автором розроблена система показників, за якою визначається стан майнового потенціалу і яка може бути узагальнена в паспорті моніторингу майнового стану підприємства. На думку автора, паспорт моніторингу майнового стану – це документ, який має містити основні відомості про підприємство та його майновий стан.

Паспорт моніторингу може розроблятися в автоматичному режимі з використанням програмного забезпечення “1С-Підприємство”, “1С-Бухгалтерія”, “Парус-Підприємство”, “Парус-Бухгалтерія”, “Парус-Менеджмент і маркетинг”, “Фінансист” тощо. Використання таких програмних продуктів дасть можливість систематично, наприклад щомісяця, в автоматичному режимі заповнювати паспорт моніторингу майнового стану підприємства. Виконавцями даного процесу здебільшого виступають спеціалісти підприємства. В окремих випадках відслідковувати дані про майновий стан підприємства можуть дорадчі служби (суб'єкти господарювання, які можуть здійснювати дослідження економічних проблем розвитку підприємств, у тому числі й ті, що стосуються оцінки об'єктів майна, а також розробляти варіанти їх розв'язання), аудитори (вони потребують відповідної узагальненої інформації при здійсненні аудиту фінансово-господарської діяльності підприємств) та комерційні банки (можуть використовувати отриману інформацію при формуванні кредитної історії підприємства).

Моніторинг майнового стану дасть можливість поліпшити інформаційне забезпечення прийняття управлінських рішень в цілях оптимального використання власних майнових об'єктів, достовірної оцінки сильних та слабких сторін підприємства та для його загального розвитку в цілому.

Запропонована система показників не є оптимальною та усталеною, але відображає першу спробу узагальнити економічні показники для здійснення оцінки формування, нарощення й використання майнового потенціалу господарюючої системи та забезпечення апарату управління підприємством відповідною інформацією.

3. Відтворення майнового потенціалу суб'єкта господарювання

Майновий потенціал підприємства є складною системою, ефективною управління якою в умовах нестабільного зовнішнього та внутрішнього середовища є основою успішного функціонування та розвитку суб'єкта

господарювання в цілому. Одним з першочергових завдань управління ним є забезпечення ефективного відтворення його основних об'єктів.

Відтворення майнового потенціалу – це процес формування, оновлення об'єктів майнового потенціалу на основі використання внутрішніх та зовнішніх джерел, ціль якого є якісне покращення його об'єктів для забезпечення прибуткового господарювання підприємства.

При формуванні та використанні об'єктів майнового потенціалу господарюючих систем розрізняють просте, звужене та розширене відтворення. *Просте відтворення потенціалу підприємства* здійснюється в незмінних обсягах для відновлення спожитих факторів виробництва і забезпечення безперервності його функціонування.

Розширене відтворення потенціалу підприємства передбачає кількісний та якісний розвиток виробничих факторів та інших складових потенціалу, які забезпечують вищу результативність його діяльності.

Звужене відтворення характеризується повторенням об'єктів потенціалу в обсягах, що є меншими, ніж у попередньому періоді. Саме даний вид відтворення є характерним для періоду економічних криз, коли підприємства змушені споживати повністю новостворену вартість. Певною мірою звужене відтворення об'єктів майнового потенціалу є наслідком призупинення надходжень інвестицій, дії недосконалої амортизаційної політики, збитковості і неплатоспроможності підприємств.

При обґрунтуванні видів відтворення майнового потенціалу необхідно відзначити типи розширеного відтворення – екстенсивний та інтенсивний.

Екстенсивний тип розширеного відтворення об'єктів майнового потенціалу передбачає зростання їх обсягів за рахунок залучення все нових трудових, матеріальних та фінансових ресурсів без поліпшення та вдосконалення технічної і технологічної основи виробництва та організації праці.

Інтенсивний тип відтворення передбачає зростання обсягів об'єктів майнового потенціалу завдяки підвищенню ефективності їх використання, тобто за умови більш досконалої організації праці, яка дозволяє одержувати кращі результати з меншими затратами праці та всіх видів ресурсів і кращого матеріально-технічного оснащення процесу виробництва.

Процес розширеного відтворення об'єктів майнового потенціалу невіддільний від процесу їх нагромадження, тобто утворення національного багатства. Для забезпечення розширеного відтворення необхідно створювати все більш нові та досконалі засоби виробництва для все більшої кількості працюючих. Отже, для цього необхідно частину прибутку перетворити на об'єкти майнового потенціалу, або ж нагромадити, тобто капіталізувати додаткову вартість (прибуток).

Розширене відтворення об'єктів майнового потенціалу і формування на його основі інвестиційно-інноваційної бази розвитку підприємств є однією з найактуальніших проблем в Україні. Без швидкого та ефективного її вирішення неможливо зайняти власну нішу на зовнішньому ринку і своє місце у світовому розподілі праці, а також забезпечити євроінтеграцію як

стратегічну мету трансформації національної економіки. Щодо інвестиційно-інноваційного відтворення, то, на нашу думку, таке його визначення носить дискусійний характер. Інвестиції можуть бути використані підприємством для відтворення об'єктів свого майнового потенціалу незалежно від того чи є даний процес інноваційним. Відтворення об'єктів майнового потенціалу може бути інноваційним або усталеним. У першому випадку в господарську діяльність залучаються певні новації, результати новітніх розробок, які ще не використовувались у господарюванні. Другий же передбачає використання нових за терміном виготовлення об'єктів, але вони не є інноваційними, а залучаються як перевірені часом ресурси, які забезпечують прибуткове господарювання.

Вирішувати проблеми інноваційного відтворення повинні підприємства та держава, як гарант законодавчого регулювання, бюджетного фінансування та правової підтримки діяльності всіх суб'єктів господарювання.

Слід відзначити, що ефективно просте та розширене відтворення потенціалу характерне прибутковим господарюючим системам. Якщо підприємство має збитки або є банкрутом, воно має "базовий" рівень внутрішнього відтворення потенціалу. Суб'єкт господарювання може використовувати зовнішні джерела відтворення, але за них треба додатково платити.

У цьому зв'язку одним з першочергових завдань в управлінні майновим потенціалом є відтворення його об'єктів у формі необоротних та оборотних активів, а також елементів інтелектуального капіталу. Об'єкти майнового потенціалу можна відтворити, використовуючи постійні (безповоротні), тимчасові (поворотні) джерела, а також цільові надходження коштів та благодійні внески. Вплив основних джерел відтворення об'єктів майнового потенціалу представлений на рис. 1.

З метою врегулювання проблемних питань відтворення об'єктів майнового потенціалу, на думку автора, підприємствами доцільно розробляти на кожний календарний рік план відтворення об'єктів майнового потенціалу, який буде включати вид відтворення, перелік об'єктів майна, яке буде оновлюватись у поточному періоді, та джерела, що будуть використані підприємством з цією метою. Вихідними даними можуть виступати результати паспорту моніторингу майнового стану підприємства та внутрішня інформація про моральний та фізичний знос об'єктів майна, яке є на обліку у господарюючої системи.

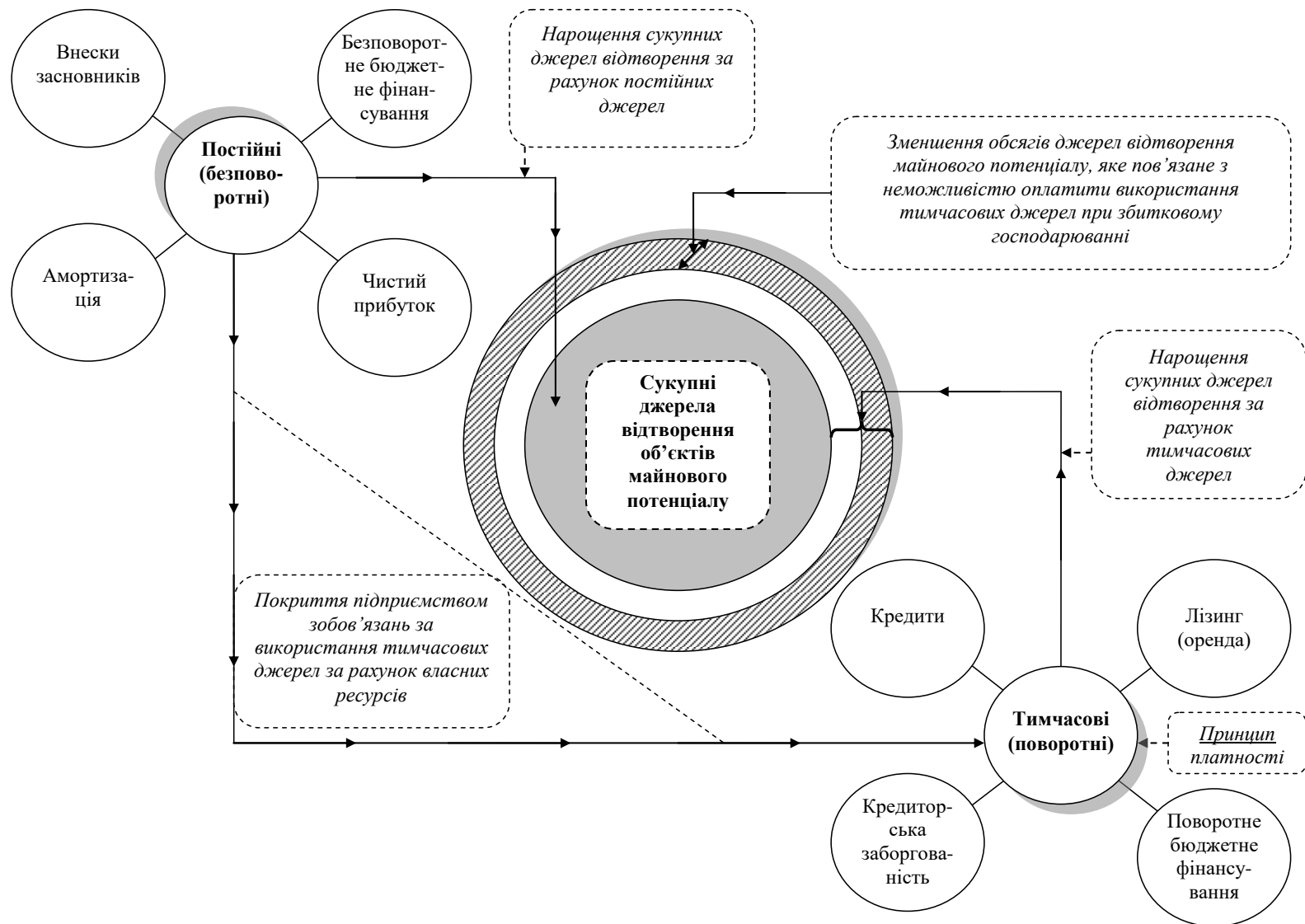

Рис. 1. Джерела відтворення майнового потенціалу підприємства

